

מאיר ויזלטיר בן שמונים אסתי ג' חיים

נדמה לי שהפעם הראשונה שבה התוודעתי לשירתו של מאיר ויזלטיר הייתה בהיותי בת שש עשרה. נתקלתי בשיר "קח" מתוך ספרו בעל אותו שם. "קח שירים, ואל תקרא / עשה אלימות בספר הזה: / ירק עלי, מעך אותו / בעט אותו, צבט אותו." השיר הזה, שכולו מעשה האלימות שבכתיבה, ערער יסוד בנשמת הנערה שהייתי. שירה אינה יופי ואינה געגוע, כפי שחשבתי עליה עד אז, שירה היא לשים את הספר על הגז לראות אם הוא עמיד באש. למסמר אותו, לנסר אותו, לראות אם יש לו התנגדות. בבת אחת נדלקה בי הבנה חדשה. הסיום, שהוא היפוך של האקטיביות הפעלתית של אותה אלימות – "הספר הזה הוא סמרטוט של ניר / ואותיות כמו זבובים, ואלו אתה / סמרטוט בשר, אוכל עפר וזב דמים, / בוקה עליו ניסולאנים" – פצע את רקמת עור הנערה הפריך אפילו יותר מן השורות האלימות שלפניו, ועורר בי דבר-מה עמוק ורדום. איזו אמת חבויה שלא ידעתי לקרוא לה בשם. עד אז היו האמנויות נשגבות בעיניי. הערצתי את ציירי הרנסנס הגדולים, את אמני האימפרסיוניזם הגדולים לא פחות, את הבלט הקלאסי שהיה חלק מעולמי כרקדנית, את האידיליות של טשרניחובסקי ואת שירתה של אמילי דיקנסון, שמצאתי בבית. קראתי גם אחרים, ובעיקר פרוזה, אך ספרות (ובעיקר שירה) הייתה, אפשר לומר, מקודשת בעיניי. והנה שיר שכולו התנגדות. כולו זעם, אלימות וכאב כמעט בלתי נסבל, חשוף ופרובוקטיבי: השירה היא סמרטוט של נייר, והמשורר הוא סמרטוט של בשר. השיר הזה הוטח בי כמו סטירה.

הכרתי את מאיר ויזלטיר זמן רב לפני שהכיר אותי. ועם זאת, הייתה לי הרגשה שהכיר. כאשר קראתי את "הערה", אחד השירים האהובים עליי ובעיניי אחד היפים בספרות העברית, חשתי פחות בודדה. דיוק סכין הגילוח של ויזלטיר כאשר כתב "אני קבור מתחת לתלי תלים / של תולדות חיי. שם אני נושם / נשימה קצובה וברה" (...)" "אבל תולדות חיי הסבוכים / כורכים אותי בתכריכי חושים, / וגושי אדמה וחרצץ / חוצצים ביני ובין עולם האנשים / ופשטותם הכאובה" ... פגע במרכזם הטראגי של נעוריי. ההפרדה בין המספר לבין שאר בני האדם "ופשטותם הכאובה", תולדות החיים הסבוכים הכורכים אותו בתכריכי חושים, עוררו בי הזדהות עמוקה. שם השיר "הערה", מרמז למשהו אגבי, לא מרכזי וחשוב, הערה בלבד, אך ההערה הזאת מהותית מאוד: חיים הקבורים תחת תולדות החיים. הנסיבות שיבשו אותם עד כדי "תכריכי חושים". "הערה" נראה בתחילה שיר פשוט וברור, אך למעשה הוא מורכב מאוד. כולו תנועה בין ניגודים: בין מוות לחיים ובין התולדות לחיים ה"אמיתיים", החפים מנסיבות – שם, תחת התל, הוא חי מוחלט.

הבית האחרון, "ובאים אנשים כארכאולוגים חובבים / ונוצצים בי מעדר ומלקטים קצת חרסים – / ולא מקנן בלבם החשד / כי מתחת לתל אני חי מחלט, וכי החרסים הם רק חרסים, ואינם מספרים אלא קצת מעשים / לאים מתולדות חיי" שוב נגע

באותה בדידות קיומית, בהיכרות השטחית, הסתמית, בין בני האדם, בהיעדר היכרות של אמת, שאפיינה את התקופה ההיא בחיי במיוחד. אי היכולת לחלוק סוד פנימי ועמוק עם הזולת המותיר אותו רחוק וזר. לימים, סיפר לי ויזלטיר שהשיר נכתב בהיותו בניקוסיה, קפריסין, כששהה בה במשך לילה אחד, בטרם טס למוסקבה, עיר הולדתו, וכפי הנראה נבע מהתחושות שעלו בו עם שיבתו לעיר שעזב בילדותו. אנו קוראים שירה וסיפורת מהחדרים הפנימיים שלנו. אין לנו מושג מהו החדר הפנימי מתוכו נולד השיר, ודווקא כך, מתוך אי הידיעה, נולד הקשר הזה, שאי אפשר לתארו במילים, בין המשורר לקורא. אולי זהו הקשר היחיד שמצליח לחפור עמוק יותר בתל הארכיאולוגי ההדדי, ולדלות משהו שהוא מעבר לחרסים או מעשים לאים מתולדות חייהם של המשורר וקוראו.

את "מוצא אל הים" כבר קראתי כשבגרתי קצת יותר ועזבתי את עיר ילדותי, למען עיר אחרת שוויזלטיר כותב עליה כפי שאיש לא כתב עליה, מתוך קרבה ומבט ביקורתי גם יחד – תל אביב. "פעם הייתה אשה / היא הייתה אשה זקנה. / היא הייתה בעולם / שבועים וחמש שנה. / בשנתה השבעים ושש / חשבה כי רב לה רב / זרקה עצמה לים, / לטבע בין גליו. / הים בן מיליון-מיליון / ואינו מדקדק בקטנות. / מוכן להטביע כל יום / עשרים מיליון זקנות. / אבל אנשים נרעשים / משו אותה אל החוף. / בבית החולים העירוני / זכתה בטפול טוב. / עקשו היא בבית אבות, / וספורה עוד לא תם. / לשוא קותה למצא / מוצא אל הים". השיר "מוצא אל הים" שכולו אירוניה מרה וכואבת, נגע אף הוא באותו מקום ששירתו של ויזלטיר נוגעת בו: בדידותו של האדם שהזולת אינו רואה אותו כאדם אלא "חרסים" בלבד, ובשיר שלפנינו את מעטה "האישה הזקנה". גם כאן, כבשני השירים האחרים, הוא ניצב מול בני האדם – עיוורונם וטיפשותם. מעשה ההצלה של הזקנה שקצה בחיי סבל ומחפשת מוצא לחייה בים, על ידי "אנשים טובים", מזכיר לי את הסיפור על הצופה שמבקש לעשות את המעשה הטוב היום, ומאלץ אישה קשישה לחצות את הרחוב "בעזרתו". הכוונות הטובות נעולות בתבנית התנהגותית קבועה ללא קשר אמיתי למושא המעשה הטוב ולרצונותיו. ויזלטיר צועק כנגד התבנית האוטומטית של ההתנהגות האנושית, כנגד טיפשותם ואטימותם של האנשים. אין כואב מן "ההצלה" האיומה הזאת.

מאיר ויזלטיר בן שמונים. השירים שלו מלווים את הכעס שלי, את העצב, את התסכול. אין משורר כמוהו, שכותב את האמת החשופה מתוך אירוניה, מתוך מעשה של התנגדות בעידן של "קבלה והכללה" כסיסמאות סרק ומתכון לאושר מדומה. הוא נביא הזעם שמעז לכתוב שירה פוליטית של אמת. השירה של ויזלטיר מאלצת את הקורא להיות מעורב בה. לא להתבונן בעולם מתוך גינוחות תרבותית אלא להיות אותו באי מנוחה ומתוך טרדת נפש. האירוניה, האלימות, הניגודים, יוצרים את הכוח, הסבל, הכאב, שהם ליבת השירה של מאיר ויזלטיר.

מותר לאחל עד מאה ועשרים?